

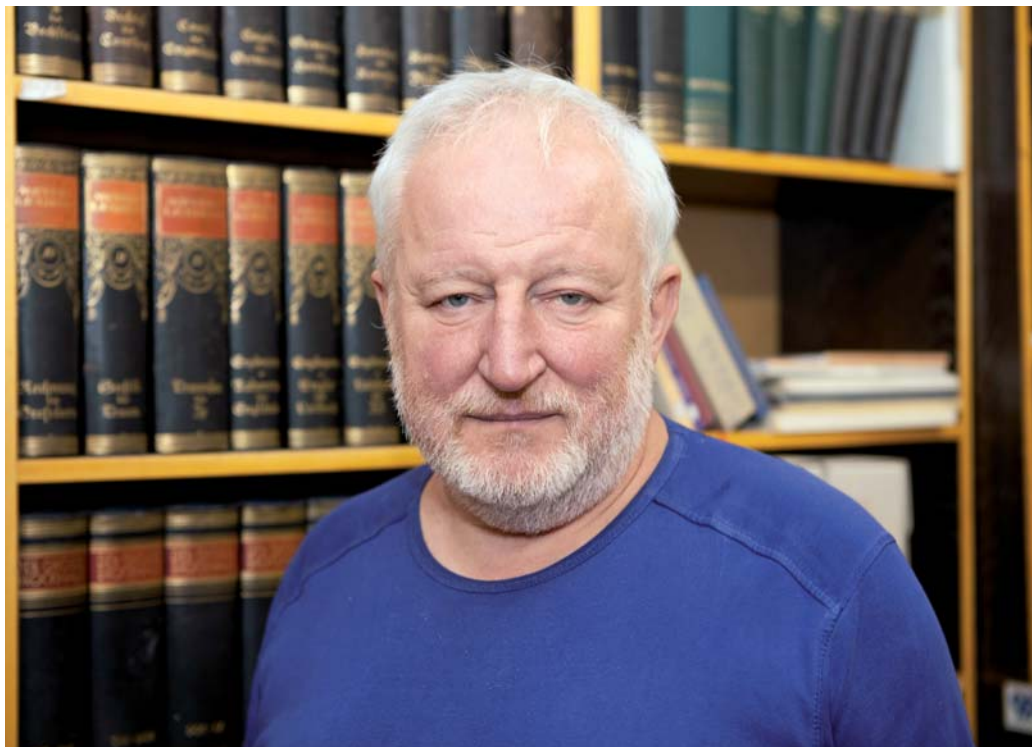
Sčítání, statistika a lidské osudy

Sčítání lidu, domů a bytů může pro jednoho představovat obtěžující a nežádoucí šmírování ze strany státu, pro druhého pak možnost, jak vypátrat své předky, vysvětluje **Vladimír Kaiser**, ředitel archivu v Ústí nad Labem.

Všude na světě se najdou případy, kdy se někomu podaří dlouhá léta uniknout nejen před pozorností úřadů, ale i před sčítacími komisáři. „V Ústí jsme měli v polovině 70. let paní německého původu, která chodila uklízet za peníze na ruku,“ vypráví zapálený archivář. „Mluvila hodně špatně česky. Když si jednou ve svém příbytku ve sklepech rozbila hlavu, po převozu do nemocnice zjistili, že se vůbec neví, kdo to je. Neměla ani občanku, neplatila si pojištění, nebyla nikde evidovaná.“ Tento příběh má na rozdíl od jiných šťastný konec. „Nakonec se zjistilo, že je Němka, která byla v pětáctýřicátém roce znásilněna, ostříhali jí vlasy a i jinak ji ponížili. Ona žila s psychickými následky těch činů v ústraní a vyhýbala se jakékoliv evidenci. Protože byla nenápadná, třicet let jí to procházelo. Nakonec jakási paní na ministerstvu rozhodla, že se jí udělí občanství se zpětnou platností, a bylo to vyřešeno.“

„Povedená“ svatba

Podobných kuriózních případů bylo v historii Ústí nad Labem mnohem víc. „Městský národní výbor chtěl v roce 1975 uspořádat manželům Gregorovým z Předlic oslavu kulatého výročí svatby. Zjistilo se ale, že se vzali 9. nebo 10. května 1945 na německém úřadu. Tím pádem se jednalo o neplatný sňatek,“ začíná další své vyprávění Kaiser. „Tou dobou už totiž existovala v Ústí nad Labem česká správa, neboť se jednalo o osvobozené území, na kterém se již nemohla



Vladimír Kaiser popisuje, jak díky dějinným zvrátům ve 20. století měly údaje ze sčítání lidu pro řadu rodin cenu zlata.

uskutečnit svatba podle německých zákonů.“ Jak k tomu tedy mohlo dojít? Všechno bylo podle archiváře dílem shody okolností. „Ona byla Němka, on Čech. Chodili spolu už před válkou. Na svatbu jim tenkrát nějak nezbyl čas. Během války se do toho zase nechtělo chlapci, protože na sňatek s arijkou bylo třeba absolvovat ponižující procedury, a když se blížil konec války, tak si řekli, že do toho konečně praští. Ta holka se totiž bála, že bude jako Němka odsunutá. Tak kluk přišel s pistolí za německým úředníkem a nařídil mu, ať jim napíše, že jsou oddáni. Ten jim vyhověl, a tak měli neplatný sňatek, čehož si ovšem nikdo třicet let nevšimnul. Nakonec se vše vyře-

šilo sepsáním nového dokumentu se zpětnou platností.“

Někdy ovšem lidskému osudu nepomůže ani sebelépe vedená matrika. Takovým případem je příběh muže, který má ve svých

„*Unikat před pozorností úřadů se někomu podaří dlouhá léta.*“

dokladech zapsané datum narození 9. května 1938. Přitom se jedná o člověka, o kterém se neví, kde a kdy se narodil, jaké je národnosti a kde se u nás vlastně vzal. V září 1945 malého chlapce u Libouchce našla hlídka SNB. Byl zanedbaný,

špinavý a zavšivený. Jeho rodiče se nenašli. Jednu dobu se myslelo, že je to lidické dítě, to se však nepotvrdilo. Jako válečného sirotka ho po čase adoptovala jedna bezdětná rodina, která mu dala slušné vzdělání a on žil spokojený život. „Měl tři děti a řadu vnoučat, přesto ho nikdy nepřestalo zajímat, odkud vlastně doopravdy pochází,“ popisuje příběh muže Vladimír Kaiser. „Bylo mi ho líto, tak jsem se mu snažil pomoci. Jeho nejstarší zážitek byl, jak jel za války vlakem noc a den s dobře oblečenou paní ve vlaku v 1. třídě. V Berlíně byl nejdříve v ozdravovně a pak ho adoptovala rodina sedláka. Na útěku před postupující Rudou armádou se ztratil, pak žil v lese, kde ho

našla hlídka SNB. Obličejem sem moc nepasoval. Když jsem porovnal délku jízdy vlakem, vyšlo mi, že asi musel být z nějaké baltské země, kde dělal Stalin po okupaci v roce 1940 velké židovské čistky a katoličtí kněží tam narychlo křtili a zapisovali do matrik židovské děti. Rodiče často volili tuto variantu, aby přežily alespoň jejich děti. Je proto možné, že byl s falešnou identitou sirotka, kterému Rusové zabili rodiče, přivezen do Německa, aby přežil," uzavírá své vyprávění ústecký archivář.

Dokumentace o sčítání

První sčítání lidu, prováděná podle moderních zásad, probíhala na území českých zemí až od roku 1869. Zajímavé je, že tři čtvrtiny těchto archiválií (Sčítání 1869–1921) vlastní Archiv města Ústí nad Labem. V okresních archivech je také

uložena větší část dokumentů ze sčítání, které se uskutečnilo v roce 1921. V Národním archivu v Praze lze zase nalézt výsledky ze sčítání z roku 1930. Další cenzus, který se uskutečnil v roce 1939, proběhl pouze v župách tehdejších Sudet a navíc nebyl úplný. Sčítaly se totiž pouze ty osoby, které doma zastihl sčítací komisař. Pro nepřítomné osoby byla připravena odhláška typu: „je ve vězení“, „je na vojně“ nebo třeba „je na návštěvě“.

„Zásadní vliv na kvalitu sebraných údajů to však nemělo,“ tvrdí Kaiser a dodává: „Vždycky se dá z poskytnutých údajů zrekonstruovat tehdejší rodina, zjistit zajímavé věci ohledně natality, fertility či různých mesaliancí. A například i to, že mezi sebou neustále uzavíraly sňatky dvě rodiny.“

Podobných zajímavostí se dá ve sčítacích archivech najít celá řada. „Našel jsem třeba případ v Rozto-

Člověk nemusí umět německy, a přesto chápe záznamy ze sčítání 1910.

kách u Povrlů. Tam si chlapi brali holky od Bukové hory, naproti z kopců. Nebrali si holky z Velkého Března, ale z hor. Možná to dělali proto, že si mysleli, že ty horské holky jsou odolnější a pracovitější. Odborně se to vysvětlit nedá, ale těchto sňatků bylo opravdu hodně.“

Archivy v centru pozornosti

Skoro malým zázrakem se dochovaly kromě výsledků sčítání i kartotéky obyvatel v Ústí nad Labem. „V roce 1945 je zabavilo obranné zpravodajství. Později je dostala Státní bezpečnost, která je asi do roku 1971 používala k prověřování agentů. Pak tyto archivy předal v roce 1973 vrchní krajský estébák, plukovník Jiří Čmuchař, který byl původní profesí archivář, tehdejšímu okresnímu archivu,“ vzpomíná Kaiser. Tento archiv čítá asi 350 tisíc karet. Využila jej spousta zájemců. Například Tomáš Fedorovič z památníku Terezín po dvou a půl letech jejich zkoumání zrekonstruoval přesný obraz zdejších Židů. Velký zájem o archivy měli i mormoni, kteří věří, že jméno přečtené o soudném dni bude spaseno bez ohledu na vyznání dotyčného. Proto digitalizují archivy po celém světě.

„Jednali o tom se státem od 70. let. Nakonec uspěli až po roce 2000. Tehdy se domluvilo, že na

oplátku poskytnou mormoni zdigitalizovaná data státu,“ říká Kaiser, který sám ze sběru dat občanů není příliš nadšený, ale jako odborník je dokáže ocenit. „Výstupy ze sčítání jsou dobrým materiálem k dalšímu bádání a zpracování. Na ústecké univerzitě se totiž studují i regionální dějiny. Proto poskytneme studentům různá témata ke zpracování. Jedna dívka například zpracovala za období 1850–1990 historii obyvatel obce Telnice, odkud bylo odsunuto asi 85 % obyvatelstva. Udělala z toho zajímavý profil vývoje obyvatel. Takto je již zpracováno asi 15 místních větších obcí.“

Ústí nad Labem bylo svého času expandujícím průmyslovým městem. Počet obyvatel vzrostl ze tří tisíc v roce 1855 na neuvěřitelných 45 tisíc v roce 1900! Problém tu byl ovšem s nedostatkem pracovních sil. Místní obyvatelé nebyli tělesně způsobilí, aby váleli třeba stovacetikilové sudy s kyselinou. Jako pracovní síla do vznikajících průmyslových závodů se tedy nehodili. Protože se zde navíc dalo velice slušně vydělat, stěhovala se sem celá řada chasníků z Táborska či Sedlčanska. Ústecká němčina pro tyhle Čechy měla krásné označení, die Taboraken,“ přibližuje Kaiser místní historii.

Michal Novotný
odbor vnější komunikace

Viehstand.
Dobytěk.

Gattung Druh dobytka	Zahl Kolik kusů	Gattung Druh dobytka	Zahl Kolik kusů
Stiere Hřebci		Stiere Bjci	
Stuten Kobyly		Stuten Krávy	
Kälber Válci		Stuten Voli	
ohne Unterschied des Alters und Geschlechtes snehle k věku a pohlaví		ohne Unterschied des Alters und Geschlechtes snehle k věku a pohlaví	
ohne Unterschied des Alters und Geschlechtes snehle k věku a pohlaví		ohne Unterschied des Alters und Geschlechtes snehle k věku a pohlaví	
ohne Unterschied des Alters und Geschlechtes snehle k věku a pohlaví		ohne Unterschied des Alters und Geschlechtes snehle k věku a pohlaví	

Unterzeichnet.
Podpis.
G. J. ...

am 11.änner
due ledna 1870.

Tento dokument je ze sčítání v roce 1870.